

Naším úkolem je proměnit péči v globální hodnotu

Judith Butler

esej

15 min

Osobní svoboda stojící nad všemi ostatními hodnotami činí náš svět nežitelným. Otázka péče a udržitelnosti se z debaty vytrácí. Podmínky pro život na tomto světě je třeba znovu promyslet a společně proměnit v realitu.

Ptáme-li se na život na světě, myslíme tím zároveň i obývání světa, protože život bez pobytu na světě nepřichází v úvahu. A pobyt se nutně odehrává v nějakém čase a na nějakém místě. Kdybychom hovořili pouze o Zemi, bylo by to jiné. Země na mnoha místech existuje, aniž ji obydlují lidé, což v rámci procesu ničení klimatu přináší obrovskou úlevu. Slovo „svět“ však vždy implikuje prostor a čas, v němž je obýván. Svět zahrnuje časové a prostorové souřadnice, jimiž se řídí konkrétní život – vše, co síti či poli živých tvorů či uměle vybudovaných prostředí umožňuje setrvávat v prostoru a čase. Kdyby byl svět neobyvatelný, znamenalo by to, že už si to s ním vyřídila destrukce. Kdyby byl život nežitelný, znamenalo by to, že padly podmínky potřebné k žití. Destrukce Země prostřednictvím klimatických změn ve výsledku vede k neobyvatelnému světu: připomíná nám, že obývání životního prostředí lidmi potřebuje jisté hranice, že nemůžeme obydlet celou Zemi, aniž ji zničíme, a že je nutné důsledně omezit, kde a jak budeme žít, chceme-li si zachovat Zemi a v návaznosti na to i náš život. Možná to zní zjednodušeně, ale opravdu existují lepší a horší způsoby obývání světa lidmi. A Země má v jistých situacích šanci přežít – a zregenerovat se – pouze za předpokladu, že nastavíme obývání lidmi jisté hranice. Lidé se omezují, aby za situace, kdy probíhá klimatická změna, zachovali obyvatelný svět.

Svoboda na úkor žitelnosti

Svět, v němž žijeme, zahrnuje i Zemi, závisí na Zemi, nemůže bez Země existovat. Navíc už víme, že život není žitelný, pokud svět není obyvatelný. Význam života, konkrétně žitelného života, tedy částečně souvisí s tím, že máme kde žít, že máme část Země, kterou lze obydlet, aniž zničíme celou Zemi, že máme střechu nad hlavou a že můžeme v tělesné podobě pobývat na světě udržovaném a chráněném strukturami (a infrastrukturami), v nichž žijeme – že jsme součástí něčeho hromadného, že společně sdílíme svět. Obývání světa má podíl na tom, že je život k žití. O obyvatelném světě tudíž nelze uvažovat odděleně od úvah o žitelném životě. Budeme-li my, lidé, obývat Zemi, aniž budeme brát ohled na biodiverzitu, aniž zastavíme klimatickou změnu, aniž omezíme emise oxidu uhličitého, postupně se postaráme o neobyvatelnost světa. Svět sice není nutně totéž, co Země, ale zničíme-li Zemi, zničíme také naše světy. A pokud žijeme své životy, aniž se omezujeme na svobodě, potom si svobodu užíváme na úkor žitelnosti života. Činíme svůj vlastní život nežitelným ve jménu své svobody. Nebo spíš mnohdy činíme svůj svět neobyvatelným a své životy nežitelnými ve jménu osobní svobody, která si sama sebe cení nad jiné hodnoty, a tudíž se z ní stává nástroj destrukce společenských vazeb a žitelných světů.

Mnohdy činíme svůj svět neobyvatelným a své životy nežitelnými ve jménu osobní svobody.

Na některé formy osobní svobody je tedy zapotřebí nahlížet jako na něco, co má potenciál zničit svět. Rozhodně nevystupují proti osobní svobodě, její destruktivní podoba však nesouvisí, zdá se, ani tak s člověkem či jednotlivcem, ale spíše s národním pocitem sounáležitosti, a dokonce s tržním smyslem pro zisk a výnosy. Existuje i jiná forma svobody, bohužel vytlačena na vedlejší kolej, a ta vyvstává ze společenského života, života, který touží po společném světě, života, kterému je dovoleno usilovat o společný svět.

Limity akademického bádání i žité zkušenosti

Nejistota a chudoba se během pandemie ještě zhoršily, a přesto řada lidí doufá, že se nám v této době podaří redefinovat sounáležitost a solidaritu a obnovit tlak na vytváření sítí péče a vzájemné provázanosti s globálním dosahem. Hranice těla předpokládané většinou forem individualismu došly zpochybnění spolu s tím, jak se z inherentní porézności těla, jeho otvorů, slizničních výstelek a dýchacích cest staly klíčové faktory v otázkách života a smrti. Jak ale v takové době nastavit nový tělesný vztah vzájemné provázanosti, pospolitosti a porézności? Či spíše jak nám tato doba, a tento svět, už teď procházející proměnou intenzity, umožňuje uvažovat nad vzájemnou provázaností, pospolitostí a porézností? A dále: nabízejí nám samotné tyto koncepty nový úhel pohledu k pochopení sociální rovnosti a nerovnosti? Vsadila bych se, že toto ošemetné a překrývající se vnímání sounáležitosti a žitelnosti má potenciál vnést změny do vybraných klíčových politických konceptů, a to včetně konceptů svobody a rovnosti. Nepřichází v úvahu, že by tazatel nebyl automatickou součástí této otázky. A tato otázka dále vede k myšlence snad přesahující ustálený obzor jak akademického bádání, tak běžné zkušenosti.

Věřím, že je nezbytné zvažovat globální dosah pandemie v kontextu klimatických změn, neboť oboje klade důraz na smysl pro globální provázanost coby otázku života a smrti. Ať už hovoříme o světě v kterémkoliv slova smyslu, rozhovor se přinejmenším částečně točí kolem přetrvávající destrukce životního prostředí. Žijeme tedy v době pandemie za éry environmentálního rasismu, který je pro pandemii zároveň určující, příkladem čehož je životu nebezpečná voda v chudých oblastech a rostoucí počet případů, kdy lidé s nejistými příjmy končí na ulici. Náš vztah ke vzduchu, vodě, příbytkům a potravě, už tak negativně ovlivněný klimatickými změnami a bezuzdným kapitalismem, je díky pandemii pod ještě větším drobnohledem. Jedná se o dvě různé události, přesto se aktuálně promísily a navzájem znásobily. Tyto struktury nevymizely, naopak nabraly na síle. Na jedné straně si díky omezení cestovního ruchu a ekonomických činností oceány a vzduch oddechly od dlouhodobé kontaminace vnějšími toxiny, na druhé straně jsme pouze zběžně nahlédli, jak by mohla vypadat obnova či náprava životního prostředí, načež jsme se opět na plné obrátky opřeli do výroby. Přesto nám pandemie osvětlila, jak by se příroda mohla zregenerovat, pokud bychom omezili výrobu, zredukovali cestování a snížili emise oxidu uhličitého a uhlíkovou stopu, nebo je zcela vymýtili.

Kdyby existoval jistý příjem, žádný člověk by nemusel pracovat v nebezpečných podmínkách, jenom aby přežil.

V ideálním případě bych ráda byla svědkem toho, aby se inherentní provázanost našich životů spojila s naší povinností uspořádat svět, včetně zdravotní péče, na základě principů radikální rovnosti. Otázka, kterou si klademe z hlediska lockdownu, totiž zda otevřít ekonomiku a „zrestartovat svět“ v oblastech, které byly po dobu dvou měsíců i déle odříznuté od ostatních, automaticky předpokládá, že restart ekonomiky nepovede k

onemocnění a úmrtí velkého počtu lidí. Stejně tak rozhodnutí nepřistoupit k žádnému odříznutí, coby řešení stávající situace, v sobě nese předpoklad, že sice část lidí onemocní a zemře, ale – jak argumentují zastánci toho přístupu – bude to jen malá cena, kterou je nutné zaplatit za to, aby ekonomika dále šlapala. Udržet ekonomiku v chodu je samozřejmě důležité, zejména pro chudé a ty, kterým bez práce hrozí pád do chudoby a dluhů. Jakým ale čelí rizikům? Vždyť řada pracujících teď řeší otázku: mám dále pracovat, abych „si vydělal na živobytí“, přestože kvůli tomuto „vydělávání na živobytí“ zemřou? Nerozhodují se o tom, zda pracovat, nebo zemřít, nýbrž o tom, zda zemřít v důsledku práce, přestože právě práce je přesně to, co člověk potřebuje, aby mohl žít.

Na tento rozpor poukazoval už kdysi Marx, byť hovořil o kapitalismu, nikoliv o pandemii (ačkoliv po většinu času, kdy byl publikačně činný, reálně probíhala upozaděná pandemie). Kapitalistický dělník pracuje, aby si zajistil mzdu, díky níž sobě a své rodině zajistí životní minimum. Pracuje ovšem v podmínkách, které nechrání jeho zdraví, a tudíž riskuje svůj život. A protože má pracovní dobu, která mu huntuje tělo, nakonec se zraní či onemocní, pročež se ocitá v pracovní neschopnosti. Jinými slovy práci v takových podmínkách přestává být dělník schopen vykonávat svoji práci, nedokáže dále zajišťovat životní minimum pro sebe a svoji rodinu či další osoby na něm závislé. A to znamená, že práce takového dělníka přivádí na pokraj smrti či rovnou ke smrti, místo aby mu zajistila podmínky žitelného života. Tento rozpor lze podle Marxe vyřešit pouze tím, že kapitalismus zanikne, a dnes ho lze vyřešit pouze garancí ročního příjmu. Kdyby existoval jistý příjem, žádný člověk by nemusel pracovat v nebezpečných podmínkách, jenom aby přežil. Život v takových obavách není žitelný. Takto nevypadá spravedlivé a život podporující uspořádání života ve společnosti.

Podmínky pro společný život

A přesto sítě, které nabízejí potřebným dopravu, dodávky potravin a útočiště a které ony podpůrné kruhy dále rozšiřují prostřednictvím online sítí, z nichž plyne materiální pomoc, fungují bez napojení na vládní úřady a struktury a dávají vzniknout novým sociálním strukturám v reakci na to, že stávající struktury selhávají nebo zcela chybí. Mezi normativní principy takového hnutí patří vzájemná provázanost, sociální solidarita a revoluční kritika. Jejich cílem je vytvořit podmínky pro život, pro přežití, pro společný život. Solidarita v oblasti péče protestuje proti lhostejnosti vůči umírání. A v případě hnutí Black Lives Matter a Ni Una Menos souvisí protest proti zabíjení s širší kritikou nerovnosti a vykořisťování.

Dodám jedno jediné: jakmile uznáme, že je naše schopnost truchlit nad životy jiných nerovnostářská, změní se i způsob, jakým diskutujeme o rovnosti a násilí, a souvislost mezi těmito dvěma oblastmi dojde většího pochopení. Aby se rovnost a žitelnost staly všudypřítomnou součástí našeho světa, musí být prosazovány a uplatňovány právě těmi těly, jež stále touží po životě, po zajištění život umožňujících podmínek, těly, jejichž úsilí přežít je základním stavebním kamenem jejich myšlení – a transformativního protestu.

Je důležitější než kdy jindy, abychom porozuměli globálnímu nerovnostem, utápějícím se v kalných vodách rasismu, a ustanovili, z jakých úhlů pohledu chceme vyprávět o dějinách pandemie.

Na podzim roku 2021 (na severní polokouli), kdy eskaluje varianta delta a pandemie opět předvádí prudkou otočku, už je jasné, že ona oslavná prohlášení, jak je pandemie za námi, byla spíše horečným, zbožným přáním než realistickým zhodnocením situace. V Čadu a Tanzanii pandemie nikdy neskončila a zatím je naočkované

mizivé procento obyvatel. Je tudíž důležitější než kdy jindy, abychom porozuměli globálním nerovnostem, utápějícím se v kalných vodách rasismu, a ustanovili, z jakých úhlů pohledu chceme vyprávět o dějinách této pandemie. Média informují, že v několika zemích narůstá mezi obyvateli vztek, protože považují za své „právo“, aby s pandemií skončili a vrátili se ke svým životům založeným na osobní svobodě. Tato forma svobody se navenek projevuje coby oprávněný nárok, právo zavrhnout stát a jeho zákazy vydané v zájmu zdraví, právo onemocnět a nakazit ostatní, právo šířit smrt, přeje-li si to tak daný jedinec. Svým vztekem občané dávají průchod úzkoprsé, destruktivní podobě osobní svobody, jež opomíjí společný či sdílený život, ideály kolektivní svobody a péči o Zemi a živé tvory, včetně lidí. Možná se jedná o předsmrtnou křeč té podoby osobní svobody, jež chápe člověčenství jako něco vymezeného kůží – jako individualistické a svébytné. Nezbývá než uvědomit si, že tělo je porézní, že jeho otvory jsou klíčové, pokud chceme dýchat, přijímat potravu, trávit a být v celkové pohodě, klíčové pro sexuální život, intimitu a prolínání našich těl. Bez obousměrného prolínání s ostatními prostřednictvím našich pórů se žít nedá. Právě tak totiž žijeme, vně svého omezeného já a jeho nadutosti, vztaženi ke světu, jenž nás živí, k Zemi a jejím přirozeným prostředím, včetně těch lidských, která jsou závislá na politice, a ta je zase oddána světu, v němž můžeme všichni dýchat beze strachu z nákazy, znečištění, smrtelných policejních chvatů, v němž se náš dech mísí s dechem světa, a život a svět, synkopický a svobodný, se stávají oním sdíleným – tedy v zásadě oním společným.

Naším úkolem je teď zamyslet se nad infrastrukturami péče, které nebudou spadat pouze do oblasti mateřské morálky či domácího prostředí. Naším úkolem je péči dedomestikovat, proměnit ji v globální hodnotu.

Naším úkolem je teď zamyslet se nad infrastrukturami péče, které nebudou spadat pouze do oblasti mateřské morálky či domácího prostředí. Naším úkolem je péči dedomestikovat, proměnit ji v globální hodnotu, která bude globální hnutí nabádat, ať zastaví ničení klimatu, environmentální rasismus, násilí a diskriminaci všech menšin a zajistí zdravotní péči, útočiště, potravu a volební právo pro všechny, kdo žijí – nebo umírají – na okrajích tohoto světa. Snad nás označíte za utopisty, ale to nevadí. Bude to znamenat, že věříme, že stávající podoba reality, její souřadnice a hranice nejsou vytesány do kamene. Že společnými silami dokážeme vymyslet a zrealizovat nové podmínky žití v obyvatelném a udržitelném světě. Což znamená, že bychom žádnou část Země už nikdy neměli rozrývat, ba ani osidlovat, pokud nepatříme k těm, kdo praktikují pozitivní žití v souladu s přírodou, místo aby ji drancovali. Potom nám přestanou myšlenky zkreslovat struktury kapitalismu a snad pochopíme, že opravdu, ale opravdu jsme v rukách jeden druhého, vzájemně závislí, propojení s žitými světy a životními procesy, jež nás přesahují a živí a jež teď musíme chránit před vlastní destruktivností.

21. září 2021

Pro Inspirační fórum MFDF Ji.hlava přeložila Tereza Marková (AZ Translations) z originálu publikovaného v katalogu MFDF Ji.hlava 2021.